УДК 811(07)

Оксана Іващенко,
доцент кафедри іноземних мов,
Академія пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля МНС України
(м. Черкаси)

ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ КОМУНІКАТИВНИХ ВПРАВ ТА РОЛЬОВИХ ІГОР НА ЗАНЯТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Стаття присвячена проблемі активізації навчально-пізнавальної діяльності курсантів вищих навчальних закладів МНС України засобами іноземної мови. Основна увага приділяється організації занять з використанням системи комунікативних вправ та рольових ігор.

Ключові слова: активізація, навчально-пізнавальна діяльність, комунікативні вправи, рольові ігри, іноземна мова.

Статья посвящена проблеме активизации учебно-познавательной деятельности курсантов высших учебных заведений МЧС Украины средствами иностранного языка. Основное внимание уделяется организации занятий с использованием системы коммуникативных упражнений и ролевых игр.

Ключевые слова: активизация, учебно-познавательная деятельность, коммуникативные упражнения, ролевые игры, инностарнный язык.

The article is devoted to the problem of activization of cadets' educational and cognitive activity at the English lessons in higher educational establishments of the Ministry of Emergencies of Ukraine. The main attention is paid to the system of communicative exercises and role-plays at the English lessons.

Key words: activation, education and cognition activity, communicative exercises, rile games, foreign language.

Як відомо, велике значення в організації процесу навчання має мотивація. Вона сприяє активізації мислення, викликає інтерес до того чи іншого виду занять, до виконання того чи іншого завдання. Але досвід показує, що у сфері мотивації у багатьох курсантів є цілий ряд складних психологічних бар'єрів: відсутність інтересу до іноземної мови як навчального предмету, відсутність віри в успіх, тобто в можливість оволодіння іноземною мовою у вузі після недостатньо успішних занять в середній школі, наявність підвищеної тривоги, напруженості перед виконанням завдань, низька самооцінка своїх здібностей, неясність цілей використання іноземної мови в майбутній професійній діяльності і в своїх життєвих планах.

Крім того, спостерігається розрив між знаннями й уміннями курсан-

тів. Нерідкі випадки, коли вони знають слова і не вміють їх вживати, знають правила і не вміють ними користуватися. Однак мова неможлива без знання лексики, граматики, фонетики. Активізація ж і закріплення мовного матеріалу тільки у вправах традиційного типу (читання, переклад з іноземної мови на рідну і з рідної на іноземну окремих фраз чи тексту, підстановчі вправи, вправи типу «питання-відповідь» і ін.) приводять до надуманого і штучного навчання іноземній мові, коли курсанти не до кінця розуміють і усвідомлюють способи оволодіння мовою, що їм нав'язуються; це спричиняє механічне заучування і відтворення навчального матеріалу, результатом чого є почуття незадоволеності всім процесом навчання і невір'я курсантів у можливість оволодіння іноземною мовою у вузі. Іншими словами, відбувається штучний поділ лінгвістичного матеріалу, що вивчається, і мовленнєвої діяльності, втілюваної в основному в читанні та перекладі.

Рівень готовності майбутніх фахівців до використання іноземної мови у вирішенні професійних завдань у самостійній професійній діяльності є досить низьким. Рівень володіння комунікативними вміннями, використання іншомовної лексики в комунікативно-професійних ситуаціях у випускників залишається невисоким і не задовольняє тих вимог, які пред'являються до них у зв'язку з посиленням міжнародних відносин. Ці факти зумовили необхідність організації навчання іноземним мовам з використанням системи комунікативних вправ та рольових ігор з метою подолання виявленого протиріччя між вимогами суспільства та рівнем готовності фахівців до іншомовного спілкування.

Ця стаття присвячена питанню організації навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з іноземної мови з використанням системи комунікативних вправ та рольових ігор. Ми вважаємо, що така система, у разі дотримання певної сукупності педагогічних умов у ході її використання в навчальному процесі, сприятиме більш швидкому оволодінню курсантами комунікативними уміннями, грамотному використанню іншомовної лексики, прийняттю рішень і успішній праці з мовною інформацією, розумінню співрозмовника, вирішенню поставлених завдань професійного спрямування.

Курсантів необхідно навчати не мові як системі, а мовленнєвому спілкуванню засобами мови (мається на увазі не тільки усно-мовленнєве спілкування, а й читання з метою отримання інформації). Викладання повинно бути спрямоване на формування мовленнєвих, а не мовних навичок і умінь в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Мовні навички забезпечують дискурсивно-аналітичне оперування елементами мови (словами, словосполученнями, граматичними формами як одиницями лексико-граматичної системи мови) без їх зв'язку з комунікацією [3]. Вони виробляються мовними вправами (поставте дієслово в іншій часовій формі, змініть стан). У цьому випадку вирішуються чисто мовні формальні завдання, які не властиві процесу спілкування. Оскільки

навички функціонують лише в ситуаціях, аналогічних умовам їх формування, то вироблені в мовних вправах навички не можуть бути перенесені в іншомовну комунікативну діяльність.

Мовленнєві навички, на противагу, забезпечують автоматизоване оперування мовними елементами в залежності від ситуації спілкування і його цілей. Такі навички виробляються лише вправами, що імітують параметри процесу спілкування, що існують. Це перш за все постановка перед курсантами не мовних, а мовленнєвих завдань. Система відповідних вправ складається з умовно-мовленнєвих та комунікативних вправ.

Умовно-мовленнєві [4] вправи базуються на тому, що курсант, отримавши певний мовленнєвий стимул (репліку-стимул), повинен прореагувати на нього, виходячи з мовленнєвого завдання, що входить до складу інструкції (погодьтесь, заперечте). Вправи будуються так, щоб курсант був змушений реагувати певним чином, неминуче вживаючи лексику та граматичні конструкції, що вивчаються. Однак завдяки мовленнєвому завданню увага курсанта спрямована не стільки на форму, скільки на зміст висловлювання.

Комунікативні вправи передбачають меншу запрограмованість мовленнєвих дій курсантів [5]. До них відносяться вправи типу питання-відповідь, діалогічні та монологічні висловлювання за ключовими словами та структурному скелету, переказ змісту прочитаного та прослуханого тексту. Це також може бути читання з попереднім відпрацюванням всіх невідомих мовних явищ і наступна бесіда по змісту.

Ці вправи характеризуються тим, що в них чітко визначені цілі мовленнєвих дій та умови їх реалізації. Визначена також частина мовних засобів для вирішення комунікативного завдання. Однак курсанти відносно вільні в способах комбінації заданих та залучення додаткових мовних засобів. Має місце також свобода вибору декількох можливих варіантів вирішення комунікативного завдання. В результаті мовленнєві дії курсантів є передбачуваними, але не запрограмованими по формі та змісту.

Розвиток мовленнєвих навичок на базі засвоєного мовного матеріалу є початковою стадією роботи. Наступна стадія полягає в досягненні курсантами рівня мовленнєвих умінь, які дозволяють інтегровано використовувати навички з метою комунікації. Це вимагає залучення курсантів до ситуацій професійного усно-мовленнєвого спілкування для вирішення екстралінгвістичних завдань [1]. Випускник вузу повинен хоча б на елементарному рівні бути підготовленим до обміну думками по тематиці тієї або іншої галузі науки і техніки або до виступу з невеликим повідомленням іноземною мовою.

Особливого значення в цьому розумінні набуває рольова гра. Рольова гра визначається як спонтанна поведінка курсанта, його реакція на поведінку інших людей, які беруть участь у гіпотетичній ситуації. Це прийом, при якому курсант вільно імпровізує в рамках заданої ситуації, висту-

паючи в ролі одного з її учасників. Зміст гри реалізується особистістю у взятій на себе ролі, згідно з певними правилами поведінки, що регулюють її виконання. Вона висуває на перший план оволодіння мовленнєвою діяльністю, а не мовним матеріалом.

Рольова гра є одним із засобів моделювання професійної діяльності в навчальному процесі, суть якого полягає у відтворенні цієї діяльності в спеціально створених умовах, що відображають реальну обстановку. Ефективність ігрового підходу до навчання курсантів іншомовного спілкування визначається ступенем наближення навчальної ігрової ситуації до реальних ситуацій професійно спрямованого спілкування, тому навчаючи різноманітних прийомів комунікації доцільно моделювати природні комунікативні ситуації. Введення в навчальний процес комунікативних ігрових ситуацій професійного спрямування сприяє досягненню узгодженості професійних цілей з оволодінням майбутніми фаховими навичками іншомовного спілкування.

У навчанні, що реалізує ігровий підхід, курсанти програють ролі, переживають реальні комунікативні ситуації. При цьому всі ролі повинні мати суто професійне спрямування, щоб їх виконання вимагало певних професійних знань, оскільки прийняти професійно грамотне рішення неможливо без відповідних знань. Виконання ролі передбачає додаткову професійну підготовку курсантів. Беручи активну участь в ігрових ситуаціях на заняттях з іноземної мови, курсант не тільки поповнює свої професійні знання, а й розширює запас професійної термінології іноземною мовою, відпрацьовує певний стиль комунікативної поведінки, реалізовує свої творчі можливості.

Змістовна сторона підготовки курсантів до іншомовного спілкування об’єднує в собі: засвоєння достатньої кількості мовних одиниць для обміну думками; вміння активно використовувати лексичний запас у спілкуванні іноземною мовою; розуміння іншомовного мовлення й уміння гнучко варіювати мовними одиницями, переносити засвоєні лексичні одиниці в комунікативних ситуаціях; формування стійкої мотивації навчання; зняття психологічних бар’єрів (скутості, страху, невпевненості в правильності мовленнєвих дій). Курсанти також повинні засвоїти загально прийняті прийоми початку розмови, уміти користуватися правилами ввічливості й поваги до партнера, контролювати свої дії і репліки, уміти подавати інформацію у вигідному для себе аспекті, уміти орієнтуватися й вибирати вірну лінію розмови.

Ігрова діяльність курсантів у комунікативно-мовленнєвих ситуаціях професійної орієнтації сприяє розвитку їхнього творчого потенціалу. Виконуючи рольові завдання, вони не тільки користуються засобами вербального спілкування, але й прогнозують ігрові дії, тобто перевтілюються, грають, імпровізують, творять. Використання комунікативно-ігрових ситуацій актуалізує потребу у вивченні іноземної мови, що базується не тільки

на передачі знань, а й на їх практичному використання в іншомовній комунікації.

Навчання, що реалізує ігровий підхід до організації занять, забезпечує позитивну емоційну й інтелектуальну обстановку в аудиторії, атмосферу психологічного комфорту для кожного курсанта. Головним при цьому є те, що гра дає можливість успішно вирішувати основне завдання – навчання спілкуванню іноземною мовою за допомогою спілкування.

Рольові ігри можна класифікувати за трьома критеріями:

1) за навчальною метою. Ігри цієї групи спрямовані на засвоєння основних видів діалогічних єдностей, мікродіалогів та основних функціональних типів діалогів. Найбільш типовими комунікативними завданнями є: розпитати, розповісти, пояснити, заперечити, оцінити, обґрунтувати. Для цього курсанти мають оволодіти різними функціональними типами діалогів: діалогом – розпитуванням, діалогом – домовленістю, діалогом – обговоренням, діалогом – обміном враженнями, тощо;

2) за кількістю учасників. Вони можуть бути парні (2 учасники), групові (підгрупи кількістю 3–5 осіб), загальні (всі члени групи);

3) за рівнем самостійності учасників. В цій групі ігри розподіляються на керовані, спрямовані, вільні. За критерієм самостійності чітко проявляється поетапність формування творчості учасників.

Вашій увазі пропонується рольова гра по темі «Пожежна техніка». Кількість учасників – 2 особи. Кількість діючих осіб у грі може бути різна. Однак, діяльність курсантів повинна проходити в умовах змагальності, суперництва. Це змушує в структурі ігрового комплексу передбачити 2–3 (іноді більше) однотипних ігрових груп, що вирішують у грі однакові завдання. Питання про кількість діючих осіб повинно бути ретельно продуманим при розробці рольової гри, оскільки воно безпосередньо впливає на ефективність цього методу навчання. Введення великої кількості ролей утруднить управління її ходом та оцінювання вкладу кожного учасника в кінцевий результат.

Навчальна мета цієї гри – закріплення лексичного та граматичного (теперішній неозначений час) матеріалу, засвоєння діалогу-розпитування. Це – приклад керованої рольової гри. Керована рольова гра – це гра, всі компоненти якої задаються і детально описуються викладачем: ситуація, ролі, рольові дії. Викладач визначає, що і коли сказати кожному учаснику гри. Кожний учасник рольової гри отримує картку. На ній подається основна інформація про рольову ситуацію та про проблему, яку необхідно вирішити, про дану діючу особу, вказується можлива лінія поведінки (хоча учасник гри має право їй не слідувати). Такий роздатковий матеріал зручний при роботі, добре оформлений і викликає інтерес у курсантів.

1. You are Andrew Sokolov. You are working in the sales department of Priluki rent plant of «Pozhmashina». John Brown comes to your plant to buy a fire-extinguishing tanker. Present a tanker to your guest and answer his ques-

tions about the specifications of the tanker.

Fire-Extinguishing Tanker АЦ-20 (53211) model 240.02 is intended for smothering a fire in multi-storeyed buildings up to 100 m height. It provides quick delivering of the fire-fighting crew and fire-fighting facilities to the site of fire. It serves for effective extinguishing of fire with water or air-mechanical foam.

Specifications

Engine	diesel	Power (max), kw	191
Speed (max),		Length of pressure hoses, m	420
with full load, km/h	100	Quantity of hand barrels	6
Supply of fire extinguishing matters, (l)		Overall dimensions, mm	
- water, min	(5800)	length: width: height: 7650: 2500: 3050	
- foaming agent, min	(580)	Mass with full load, kg	17800
Suction device	gas-jet vacuum pump		

2. You are John Brown. You come to Priluki rent plant of «Pozhmashina» to buy a fire-extinguishing tanker for your fire brigade. A representative of the plant suggests your attention model 240.02. Ask him questions about the specifications of the tanker and make an offer:

- what the maximum speed of the tanker with full load is;
- what kind of engine it has;
- what the supply of fire extinguishing matters is;
- what the overall dimensions are;
- what kind of suction device it has;
- what the tanker's mass with full load is;
- how many hand barrels it has;
- what the length of pressure hoses is.

В залежності від рівня підготовки курсантів гра може бути спрямованою, яка дає можливість вибору і творчого підходу, трансформації і вживання мовних засобів, та вільною, що вимагає мінімального втручання викладача. Це етап, коли курсанти складають власні діалоги.

На відміну від традиційних тренувальних вправ, що дозволяють зосередитися на мовній формі та на частій її повторюваності, рольові ігри концентрують увагу учасників на змісті, однак при цьому забезпечується і часта повторюваність мовної форми, тренуються всі види навичок та умінь. Комунікативні ігри мають найвищий ступінь наочності і дають курсантам можливість відчути роботу мови як засобу живого спілкування. Курсанти реагують на мовний зміст певним чином. Вони можуть бути задоволені, заінтриговані, розгнівані або здивовані. Мовний зміст для них значимий, а значить краще запам'ятовується. Бажання курсантів спілкуватися досягається шляхом створення викладачем контекстів, ситуацій, в яких мова необхідна та має сенс, що надихає курсантів, підтримує їх інте-

рес та працездатність.

Отже, сьогодні особливої ваги набуває проблема оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування. Для вирішення основного завдання – навчання спілкування іноземною мовою – пропонується використання в навчальному процесі системи комунікативних вправ. Найвищою стадією такої системи є рольові ігри. Вони стають засобом підвищення пізнавальної активності курсантів і, як наслідок, ефективності всього процесу навчання. Їх використання створює оптимальні умови для вільного самовияву особистості, оскільки вони передбачають відкритість, розгортаються у вигляді зображення певних життєвих ситуацій, станів особистості.

Досвід показує, що психолого-педагогічні особливості і навчальні можливості рольових ігор сприяють більш швидкому та глибокому засвоєнню матеріалу, забезпечують активність курсантів під час проведення занять, створюють сприятливу психологічну атмосферу. Саме рольова гра, яка проводиться в рамках навчального процесу, дає можливість відчути, що іноземна мова – це не тільки навчальний предмет, а одночасно і інструмент спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алхазишвили А.А. Психологические основы обучения устной иностранной речи. – Тбилиси: Ганатлеба, 1974. – 160 с.
2. Деркач А.А., Щербак С.Ф. Педагогическая эвристика: Искусство овладения иностранным языком. – М.: Пед-ка, 1991. – 220 с.
3. Лапидус Б.А. Интенсификация процесса обучения устной иноязычной речи (пути и приёмы). – М.: Высш. шк., 1970. – 183 с.
4. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 1985.
5. Платов В.Я. Деловые игры: разработка, организация, проведение. – М.: Профиздат, 1991. – 79 с.